

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО

Методична розробка спеціального курсу
за темою творчого мистецького проєкту

**Еволюція стилю бароко в українській вокально-виконавській практиці
XXI століття**

Людмила Артюхова
здобувачка ступеня
доктора мистецтва
кафедри камерного співу

Творчий керівник –
народна артистка України,
професор, доктор культурології
Антонюк Валентина Геніївна

Науковий консультант –
заслужена артистка України,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач
Кононова Марія Віталіївна

Київ-2023

ПЛАН

1. ФОРМУВАННЯ БАРОКОВОГО СПІВУ

Тема 1. Історично інформоване виконання музики доби бароко.

Тема 2. Рання західноєвропейська літургія. Голос у готичному та ренесансному соборах.

Тема 3. Ренесансна колоратура та «флорентійський спів».

Тема 4. Вокальне мистецтво Італії у період раннього бароко.

2. ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКЕ МИСТЕЦТВО БАРОКО

Тема 5. Особливості розвитку французької школи співу XVII-XVIII ст.

Тема 6. Італійська барокова традиція бельканто XVII-XVIII ст.

Тема 7. Еволюція вокального стилю Г. Ф. Генделя у процесі формування його оперно-ораторіального доробку.

3. УКРАЇНСЬКЕ БАРОКО

Тема 8. Українська музична культура XVI-XVIII ст.

Тема 9. Виконання музики бароко в умовах сучасної концертної діяльності.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ФОРМУВАННЯ БАРОКОВОГО СПІВУ

Тема 1.

Історично інформоване виконання музики доби бароко.

Періодизація музичного мистецтва з урахуванням принципу історизму. Визначення часових рамок, які включають поняття «старовинна музика». Феномен виконавської інтерпретації старовинної музики. Зародження та розвиток історично інформованого виконання у XX-XXI ст.

Тема 2.

Рання західноєвропейська літургія.

Голос у готичному та ренесансному соборах.

Ранньохристиянський спів. Форми соборного псалмодування. Заборона звучання жіночих голосів. Блаженний Августин про «шляхетний спів». Ісидор Севільський про «досконалий голос». Поліфонічна ера у літургійному співі. Імпровізований контрапункт та його критики. Фальцетисти та кастрати у Сикстинській капелі. Розквіт нідерландської школи співу. Наукова думка античності та середньовіччя про співочий голос та будову голосового апарату. Розклад літургійних голосів та їх звучання.

Тема 3.

Ренесансна колоратура та «флорентійський спів»

Жанрова строкатість у світському музичному житті ренесансних міст. Професіонали сольного віртуозного співу *ornamento* у виконавській практиці Ренесансу та бароко. Ренесансна постановка співочого голосу. Театрально-художня атмосфера Флоренції напередодні народження опери. Ренесансна теорія артистизму.

Тема 4.

Вокальне мистецтво Італії у період раннього бароко.

Виникнення вокально-декламаційного стилю *concitato*, що склався у творчості К. Монтеверді на основі переосмислення традицій ренесансної флорентійської школи співу та авторського співацького стилю Дж. Каччіні. Особливості: однорегістровий спів, ключичне дихання, широка емоційна палітра, виражена засобами динаміки та орнаментатії.

ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКЕ МИСТЕЦТВО БАРОКО

Західноєвропейське бароко

Тема 5.

Особливості розвитку французької школи співу XVII-XVIII ст.

Розвиток французької школи співу кінця XVII – першої половини XVIII ст. – виникнення наспівної декламації шляхом поєднання традицій ранньої барокової опери та місцевих вокальних жанрів. Виникнення власного

стилю наспівної декламаційності, в основі якого лежить опора на ранньобарокову італійську вокальну модель, обумовлену особливостями французького мовлення.

Тема 6.

Італійська барокова традиція бельканто XVII-XVIII ст.

Кристалізація жанру барокової опери *seria* на початку XVIII ст. в Італії. Виникнення нових умов до вокальної техніки, внаслідок чого в межах декількох провідних музичних шкіл Італії було сформовано вокальний стиль *canto figurato*, що представляє собою «класичну» стадію розвитку барокового співу. Дана вокальна методологія передбачала застосування дворегістрового співу, опору на грудно-ключичне дихання, розширення співацького діапазону, розвиток мистецтва виконання легато, філірування та динаміки, високу віртуозність.

Тема 7.

Еволюція вокального стилю Г. Ф. Генделя у процесі формування його оперно-ораторіального доробку.

Пізня оперна творчість Г. Ф. Генделя (від 1724 р.), що базується на традиціях багатьох європейських шкіл, в цілому демонструє тяжіння до монументальності. В першу чергу, це полягає в збільшенні звучності в оркестрі що, як наслідок, вимагало застосування іншого типу дихання. Так, якщо вокальні партії з опер, написаних до 1720-х рр. розраховані на італійську вокальну методику співу *canto figurato*, то вокальні партії з опер та ораторій 1730–40-х рр. містять передумови до застосування більш низького дихання –

грудно-черевного. Крім того, що опора на нього впливає на збільшення об'єму голосу, це також сприяє і розробці усіх його трьох регістрів (у жіночих голосах) та виробленню однорідного тембрового забарвлення на всьому діапазоні голосу. Це підтверджується нотним матеріалом, в якому діапазон застосування вокальних фіоритур часто виходить за межі двох октав, що можливо виконати тільки, зрівнюючи звучання у трьох регістрах голосу. В такий спосіб, у межах вокальних партій, представлених у пізній період творчості Г. Ф. Генделя, вже було сформовано передумови виникнення вокального стилю бельканто кінця XVIII ст. – початку XIX ст.

УКРАЇНСЬКЕ БАРОКО

Тема 8.

Українська музична культура XVI-XVIII ст.

В епоху бароко, на зміну одноголосному знаменному співу приходять багатоголосний партесний спів, що сприяв розвитку мажоро-мінорної системи і на основі якого розвинувся духовний концерт. Серед видатних музичних діячів цього часу — Микола Дилецький. Важливою подією цього часу стало відкриття у 1632 році Києво-Могилянської академії. Світська професійна вокальна і інструментальна музика, що існувала в поміщицьких маєтках, військових частинах, з 17 століття розвивається в містах. Глухівська співоча школа.

Тема 9.

Виконання музики бароко в умовах сучасної концертної діяльності.

Проблеми вокальної інтерпретації барокової музики виконавцями XXI ст. Аналіз вокального виконання музики бароко в умовах сучасної концертної

діяльності. Шляхи вирішення проблем вокального виконання музики бароко в умовах сучасної концертної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абебе О. Н. Традиция клавесинного исполнения сонат Д. Скарлатти в современную эпоху. *Молодий вчений* : науковий журнал. № 10 (74). 45–49. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1660> (дата звернення 16.07.2022).
2. Антонова Е. Г. Принцип диалогичности в исполнительской ситуации инструментального концерта. *Теория и история музыкального исполнительства* / отв. ред. Л. С. Неболюбова. Киев : КГК, 1989. С. 132–142.
3. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ, 2017. 218 с.
4. Антонюк В. Г. Постановка голосу : навч. посібник. Київ : Українська ідея, 2000. 68 с.
5. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект : монографія. 2-ге вид. Київ : Українська ідея, 2001. 144 с.
6. Арнонкур Н. Музыка мовою звуків. Шлях до нового розуміння музики / пер. Г. Курков. Суми : Собор, 2002. 184 с.
7. Артюхова Л. Я. Вокальна музика бароко у репертуарі сучасних українських співаків: актуальні тенденції та перспективи розвитку. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного

- педагогічного університету імені Івана Франка / ред.-упор.: М. Пантюк та ін. Дрогобич : Гельветика, 2023. Вип. 59. С. 43–48.
8. Артюхова Л. Я. Реконструкція технологічних моделей автентичного типу виконання творів доби Бароко. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред.-упор.: М. Пантюк та ін. Дрогобич : Гельветика, 2022. Вип. 56. С. 32–39.
 9. Вахранев Ю. Ф. Исполнение музыки: (поэтика). Харьков, 1994. 336 с.
 10. Величко О. Виконавські вектори старовинної музики. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство» / голов. ред. О. Смоляк; редкол. : М. Станкевич, Н. Урсу, О. Біба. Тернопіль : ТНПУ, 2015. № 1 (Вип. 33). С. 89–93.
 11. Веркіна Т. Б. Актуальне інтонування як виконавська проблема : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Одеса, 2008. 16 с.
 12. Вечер Д. В. Виконавський аналіз музичного твору: теоретичний і практично-методичний аспекти (на прикладі діяльності піаністаінтерпретатора) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2007. 20 с.
 13. Гадамер Г.-Г. Актуальність прекрасного. Київ : Мистецтво, 1991. 347 с.
 14. Герасимова-Персидская Н. А. О восприятии музыки и постижении смысла. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ, 2006. Вип. 60. С. 3–8.
 15. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва : підручник. Київ : НМАУ імені П. І. Чайковського, 1994. 320 с.

16. Говорухина Н. О. Взаимодействие музыки и слова как основы формообразования в камерно-вокальном жанре. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. Харків, 2007. Вип. 20 : *Мистецтво «Від існуючого до виникаючого»*. С. 56–67.
17. Говорухина Н. О. Искусство контратеноров в современном культурном пространстве. *Аспекти історичного музикознавства* : зб. наук. пр. Харків, 2017. Вип. 10. С. 252–265.
18. Горюхина Н. А. И. С. Бах и современность. Київ : Музична Україна, 1985. 159 с.
19. Горюхина Н. А. Национальный стиль: понятие и опыт анализа. *Проблемы музыкальной культуры* : сб. ст. / сост. И. Н. Юдкин. Київ : Музична Україна, 1989. Вип. 2. С. 52–64.
20. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2000. 40 с.
21. Єрошенко О. В. Вокальне виконавство доби бароко в світлі теорії афектів. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2018. № 1. С. 49–56.
22. Жаркова В. Б. Десять взглядов на историю западноевропейской музыки. Тайны и желания Номо musicus : монографія. Київ : ArtHuss, 2018. Т. 1. 440 с.
23. Жаркова В. Б. Десять взглядов на историю западноевропейской музыки. Тайны и желания Номо Musicus : монографія. Київ : ArtHuss. 2020. Т. 2. 256 с.
24. Жукова О. А. Орнаментика у клавірних творах доби бароко: питання нотації. *Українське музикознавство* : наукове видання. Київ, 2018. 20 с.

25. Ігнатенко Є. В. «Високий стиль» хорового концерту кінця XVII–XVIII ст.: до проблеми музично-поетичної цілісності : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00. Київ, 2005. 20 с.
26. Ігнатченко Г. І. Творчий процес художника. *Українське музикознавство* : наук.-метод. зб. Київ, 1995. Вип. 25. С. 108–115.
27. Катрич О. Т. Стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти) : монографія. Київ : Відродження, 2000. 102 с.
28. Коденко І. І. Історичне виконавство як тенденція музичного мистецтва останньої третини XX – початку XXI століття : автореф. дис ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Суми, 2021. 19 с.
29. Коденко І. І. Концепції відтворення старовинної музики у творчості Ванди Ландовської. *Аспекти історичного музикознавства* : зб. наук. ст. Харків, 2019. Вип. XVII. С. 261–279.
30. Коденко І. І. Координати драматургічної цілісності в автентичному виконавстві (на прикладі романтичної і барокової інтерпретацій концерту для скрипки, струнних і basso continuo a-moll Й. С. Баха). *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті* : зб. наук. пр. Харків, 2018. Вип. 4. С. 116–127.
31. Коденко І. І. Специфіка виконання старовинної музики: історичний аспект. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. ст. Харків, 2020. Вип. №56. С. 93–105.
32. Коденко І. І. Формирование аутентичного исполнительства как тенденция музыкальной культуры XX–XXI ст. *Science Review*. № 9 (26). Warsaw : Scientific Educational Center, November, 2019. С. 12–18.
33. Козак А. И. Кристаллизация семантических ритмоинтонационных формул движения в европейской музыке. *Social and Economic Aspects of Education in Modern Society*. Warsaw, 2019. P. 49–54.

34. Козак А. И. Способы интерпретации предполагаемого смысла музыкального произведения. *Social and Economic Aspects of Education in Modern Society*. Warsaw, 2018. P. 40–44.
35. Козак О. І. Трансформації моделей симфонічного мислення в українській музичній культурі ХХ ст. *Культура України. Серія «Мистецтвознавство»* : зб. наук. пр. Харків, 2015. Вип. 51. С. 4–13.
36. Кононова М. В. Значення типів виконавської інтерпретації в процесі освоєння нової традиційності виконавства. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ, 2011. Вип. 95. С. 104–110.
37. Кононова М. В. Ідеальне та еталонне в системі категорій музично-виконавського мистецтва : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Київ, 2009. 206 с.
38. Кононова М. В. Романтичний тип виконавської інтерпретації у сучасній музичній практиці. *Романтизм – неоромантизм в музично-виконавському мистецтві: мости у часі* : мат-ли міжн. наук.-практ. онлайн-конф-ї. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2021. С. 136–141.
39. Котляревская Е. Интерпретирование как специфическая форма творческой деятельности. *Київське музикознавство*. Київ, 1998. Вип. 1. С. 167–176.
40. Кочубейник О. М. Автентичність особистості в інтерсуб'єктивному просторі : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05. Київ, 2011. 32 с.
41. Лазаревич Є. Естетико-стильові засади виконавства Візантійського хору М. Антоновича з погляду історично інформованого напрямку. *Українська музика* : науковий часопис ЛНМА ім. Лисенка / голов. ред. І. Пилатюк. Львів : ЛНМА ім. М. Лисенка, 2017. Ч. 3 (25). С. 76–86.

42. Лысенко О. В. Художественная интерпретация в системе категорий музыкального исполнительства: автореф. дис. ... канд. искусств-я: 17.00.02. Киев, 1990. 18 с.
43. Малишева Т. П. Співак і мова. Культура співу мовою оригіналу: теорія та практика : навч. посібник. Харків : ШТРИХ, 2002. 160 с.
44. Медведнікова Т. О. Проблематика автентичного виконання творів епохи бароко на органі. Теоретичні та історичні проблеми музичного мистецтва України. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*. Вип. 16. Дніпро, 2019. С. 42–53.
45. Морозова Л. О. Емма Кіркбі: Те, що зараз вважають оперою, – це прекрасний крик (Київ, 03.10.2017 р.) URL: https://lb.ua/culture/2017/10/03/378212_emma_kirkbi_te_shcho_zaraz_vvazhayut.html. (дата звернення 12.12.2022).
46. Москаленко В. Аура слова в музичній інтонації. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ, 2003. Вип. 28: Семантичні аспекти слова в музичному творі. С. 3–14.
47. Москаленко В. Г. Лекції з музичної інтерпретації : навч. посібник. Київ, 2012. 272 с.
48. Москаленко В. Творческий аспект музыкальной интерпретации (к проблеме анализа) : исследование. Киев, 1994. 157 с.
49. Ніколаєвська Ю. В. Аутентична виконавська стратегія та її сучасні трансформації. Аспекти історичного музикознавства. Харків, 2017. 180 с.
50. Ніколаєвська Ю. В. Комунікативна стратегія як проблема інтерпретології. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практикитики освіти. Харків, 2017. 94 с.
51. Попова А. Б. Дослідження проблем музичної риторики в українському музикознавстві. Культура і мистецтво у сучасному світі / Київський

національний університет культури і мистецтв. Збірник наукових праць. Київ, 2015. Вип. 16. С. 171–177.

- 52.Путятницька Л. В. Зразки монодії Джуліо Каччіні як приклад творчого осмислення музичної естетики Флорентійської камерати. *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського*. Київ, 2014. Вип. 18. 173 с.
- 53.Свириденко Н. С. Книга Ванди Ландовської «Старовинна музика». *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. Київ : Київський ун-т імені Б. Грінченка, 2016. Вип. 24. С. 324–332.
54. Свириденко Н. С. Стилїстика виконання старовинної музики на прикладі творів І. С. Баха : навч.-метод. посібник. Київ : Київський ун-т імені Б. Грінченка, 2017. 242 с.
55. Сикорская Н. В. Основные аспекты исполнительского стиля барокко: опыт обобщения с позиций современной науки и практики. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ, 2014. Вип. 109. С. 115–134.
- 56.Сирятская Т. А. Исполнительская интерпретация в аспекте психологии личности музыканта-артиста : дисс. ... канд. искусств-я : 17.00.03. Харьков, 2008. 204 с.
57. Стахевич А. Искусство bel canto в итальянской опере XVII-XVIII веков : монография. Харьков : ХДАК, 2000. 305 с.
- 58.Стахевич О. Г. Основи вокальної педагогіки. Суми, 2002. 92 с.
59. Сумарокова В. Виконавська школа як об'єкт дослідження: до визначення поняття. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ, 2004. Вип. 40 : Музичне виконавство. Кн. 10. С. 180–190.

60. Табуліна О. Б. Голосове вібрато в інтерпретації вокальної музики доби бароко. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. праць. 2021. Вип. 40. С. 178–183.
61. Черкашина-Губаренко М. Р. Історія опери: Західна Європа XVII–XIX століття : навч. посіб-к. Київ, 1998. 384 с.
62. Чжан М. Вокально-виконавські чинники оперного стилю: інтонаційно-мелодійна типологія дис : ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Одеса, 2019. 194 с.
63. Чжу Л. Творчість Лей Сюй у контексті проблеми історично інформованої виконавської інтерпретації європейської камерно-вокальної музики в Китаї. *Музикознавча думка Дніпропетровщини* : збірник наукових статей / ред.-упор. Громченко В. В. Дніпро : Грані, 2017. Вип. 21. С. 400–415.
64. Agricola J. F. Anleitung zur Singkunst / Faksimile-Neudr. mit Nachwort und Kommentar von K. Wichmann. Wiesbaden, 1996. 517 p.
65. Amstad M. Das berühmte Notenblatt des Porpora. Die Fundamentalübungen des Belcanto Schule. *Musica XXIII*. 1969. P. 453–455.
66. Algarotti F. Saggio sopra l'opera in musica. Livorno : Per. M. Coltellini, 1763. 157 p.
67. Arlberg H. Belcanto. Der Lückenlose weg zur altitalienischen gesangstechnik. Leipzig, 1933. 217 p.
68. Aldrich P. Rhythm in seventeenth century Italian monody. New York : Norton & Co., 1966. 188 p.
69. Bacilly B. D. L'Art de bien chanter (1679). Genève : Minkoff Reprints, 1971. 430 p.
70. Bianconi L. Music in the seventeenth century. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 346 p.

71. Bianconi L., Walker T. Production, consumption and political function of seventeenth-century opera. *Early Music History*. Cambridge : Cambridge University Press, Oct. 1984. Pp. 209–296.
72. Blanchard R., Candé R. de. Dieux et Divas de l'Opéra. Paris : Edition Fayard, 2004. 836 p.
73. Blaukopf K. Probleme der Raumakustik und des Horverhaltens. *Musikalische Zeitfragen*. T. XIII : Alte Musik in unsere Zeit. Kassel-Basel, 1986. P. 61–71.
74. Blume F. Renaissance and Baroque Music: A Comprehensive Survey / Tr. by M. D. Herter Norton. New York : W. W. Norton and Company, 1967. 192 p.
75. Bonini S. Discorsi e regole sopra la musica. Cremona : Fondazione Claudio Monteverdi, 1975. 127 p.
76. Bowen Jose A. The History of Remembered Innovation: Tradition and Its Role in the Relationship between Musical Works and Their Performances. *The Journal of Musicology*. Vol. 11. 1993. № 2. P. 139–173.
77. Bukofzer M. Music in the Baroque Era from Monteverdi to Bach. New York : W. W. Norton Company Inc., 1947. 489 p.
78. Burkholder P., Grout D. J., Palisca C. V. A History of Western Music. Tenth Edition. New York : W. W. Norton & Company Inc., 2019. 1084 p.
79. Caccini G. Dedicatoria e prefazione a Le Nuove Musiche. *L'origine del melodrama* / Ed. A. Solerti. Torino, 1903. P. 53–71.
80. Caccini G. Nuove musiche e nuova maniera di scriverle. *L'origine del melodrama* / Ed. A. Solerti. Torino, 1903. P. 72–75.
81. Chung-Ahn G. An Introduction to the Art of Singing Italian Baroque Opera: A Brief History and Practice. Los Angeles, 2015. 94 p.
82. Collins M. Dramatic Theory and the Italian Baroque Libretto. *Opera & Vivaldi*. Austin : University of Texas Press, 1984. P. 15–40.
83. Conforti G. L. Breve et facile maniera d'essercitarsi a far passaggi. Roma, 1593 (?1603) / Facs. Nabu Press, 2011. 64 p.

84. Corbin S. L'Église à la conquête de sa musique. Paris : Galimard, 1960. 309 p.
85. Covell R. Voice Register as an Index of Age and Status in Opera Seria. *Opera & Vivaldi*. Austin : University of Texas Press, 1984. P. 193–210.
86. Della Corte A. Canto e bel canto. Torino : G. B. Paravia & C., 1933. 274 p.
87. Dikmans G. Introduction to Historically Informed Performance Practice. URL: <http://earlymusic.dikmans.net/introduction-to-historically-informed-performance-practice/> (date of access – 13.04.2022).
88. Dolmetsch A. The Interpretation of the Music of the Seventeenth and Eighteenth Centuries. Washington : University of Washington Press, 1969. 512 p.
89. Donington R. The Interpretation of Early Music. New York : W. W. Norton & Company, 1989. 766 p.
90. Dorian F. The History of Music in Performance. New York : W. W. Norton & Company, 1966. 408 p.
91. Dreyfus L. Early Music Defended against its Devotees: A Theory of Historical Performance in the Twentieth Century. *The Musical Quarterly*. Vol. LXIX. 1983. № 3. P. 297–322.
92. Elliott M. *Singing in Style: A Guide to Vocal Performance Practices*. Yale: Yale University Press, 2008. 368 p.
93. Fellerer K. *Deutsche Gregorianik im Frankenreiche // Regensburg*, 1941.
94. Ferand E. T. Improvisation in nine centuries of western music : an anthology with a historical introduction. *Anthology of music : a collection of complete musical examples illustrating the history of music* / ed. by K. G. Fellerer. Vol. 12 : Musikwerk (Anthology of music). № 12. Köln : Arno Volk Verlag, 1961. 123 p.
95. Fortune N. Italian 17th-century singing. *Music and Letters*. Issue 3. Vol. XXXV. July, 1954. Pp. 206–219.

96. Fournier Ch. Le Théâtre français au XVIe et XVIIe siècle. Paris, 1871. 582 p.
97. Fuchs V. The Art of Singing and Voice Technique: A Handbook for Voice Teachers for Professional and Amateur Singers. London : Riverrun Press, 1963. 219 p.
98. Fuller D. The performer as composer. *Performance practice: music after 1600*. London : Macmillan, 1989. P. 117–132.
99. Giustiniani V. Discorso sopra la musica (1628). *L'origine del melodrama /* Ed. A. Solerti. Torino, 1903. P. 98–128.
100. Giles P. The counter tenor. London : Frederick Muller Limited, 1982. 250 p.
101. Greenlee R. Dispositione di voce: passage to florid singing. *Early Music*. Oxford University Press, Feb. 1987. Vol. 15. № 1. Pp. 47–55.
102. Haböck F. Die Kastraten und Ihre Gesangskunst : Eine Gesangsphysiologische, Kultur- und Musikhistorische Studie. Stuttgart – Berlin – Leipzig : Deutsche Verlags-Anstalt, 1927. 510 s.
103. Hammerstein R. Die Musik der Engel: Untersuchungen zur Musikanschauung des Mittelalters. Munchen : Francke, 1962. 303 s.
104. Harnoncourt N. The Musical Dialogue: Thoughts on Monteverdi, Bach and Mozart. Amadeus Press, 1997. 225 p.
105. Heriot A. The Castrati in Opera. London : Da Capo Press, 1975. 243 p.
106. Höpfel J. Insbruck – Residenz der alten Musik. Wien : Tyrolia Verlaganstalt, 1989. 168 s.
107. Hough W. The Historical Significance of the Counter-Tenore. *Proceedings of the Musical Association*. Vol. 64. Cambridge University Press, 1937. Pp. 1–24.

108. Huzhva O., Mykolaichuk N. Інтерпретація вокальної музики епохи бароко на сучасному етапі. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*. 2019. Вип. 16. С. 151–162.
109. Kimbell G. *Handel on the Stage: An Introduction*. Cambridge University Press, 2016. 226 p.
110. Kirby F. E. Hermann Finck on Methods of Performance. *Music and Letters*. Vol. 42. Issue 3. Oxford University Press, July 1961. Pp. 212–220.
111. Landowska W. *Music of the past*. New York : A. A. Knopf. 1924. 185 p.
112. Le Cerf de la Viéville J. L. *Comparaison de la musique italienne et de la musique française*. Paris : Editions Minkoff, 1993. 69 p.
113. Mancini D. *Practical Reflections on the Figurative Art of Singing*. Milan, 1776 / Translated into English by P. Buzzi. Boston : The Gorham Press, 1912. 387 p.
114. Marpurg Fr. W. *Anleitung zur Musik überhaupt und zur Singkunst besonders*. Leipzig, 1975. 171 p.
115. Neumann F. H. *Ornamentation in Baroque and Post Baroque Music with Special Emphasis on J. S. Bach*. London, 1978. 648 p.
116. *Opera and Vivaldi* / edited by M. Collins and E. K. Kirk. University of Texas Press, 1984. 408 p.
117. *L'Orfeo. Favola in Musica di Claudio Monteverdi. Rappresentata in Mantova l'anno 1607 et novamente data en luce da G. Francesco Malipiero*. London : J & W. Chester LTD, 1923. 132 p.
118. Ott K., Ott E. *Handbuch der Verzierungskunst in der Musik*. Munchen, 1997. B. 2 : Die Vokalmusik von den Anfängen bis 1750. 511 p.
119. Palisca C. V. *Baroque Music*. New Jersey, 1981. 300 p.
120. Petit P. *Lulli et Molière*. Paris, 1974. 239 p.

121. Pirrotta N. *Commedia dell'arte and Opera. Music and Culture in Italy from the Middle Ages to the Baroque*. London, 1984. P. 343–360.
122. Prunieres H. *L'opera italien en France avant Lulli*. Paris, 1975. 463 p.
123. Quantz J. *Versuch einer Anweisung die Flöte traversiere zu spielen*. Berlin, 1752. 394 s. URL: <https://archive.org/details/VersuchEinerAnweisungDieFlteTraversireZuSpiel/en1752/page/n3/mode/2up> (date of access 19.10.2021).
124. Raguene F. *Paralèle des Italiens et des François en ce qui regarde la musique et les opéra*. Paris, 1702. *L'origine del melodrama* / Ed. A. Solerti. Torino, 1903. P. 113–128.
125. Ringer M. *Opera's First Master. The Musical Dramas of Claudio Monteverdi*. Amadeus Press, 2006. 326 p.
126. Rolland R. *Haendel* / Pref. D. Fernandez. Paris : Actes Sud, 2005. 256 p.
127. Rolland R. *Musiciens d'autrefois* / Pref. G. Cantagrel. Paris : Actes Sud, 2014. 288 p.
128. Rolland R. *Les origines du théâtre lyrique moderne. Histoire de l'opéra en Europe avant Lully et Scarlatti*. London : Wentworth Press, 2018. Vol. 71. 352 p.
129. Sachs C. *Real-Lexikon Der Musikinstrumente*. 2nd Revised & Enlarged edition. London : Dover Publications, 1964. 452 s.
130. Sachs C. *The Commonwealth of Art: Style in the Fine Arts, Music and the Dance*. New York : W. W. Norton, 1946. 388 p.
131. Sachs C. *The Rise of Music in the Ancient World: East and West*. London : Dover Publications, 2008. 336 s.
132. Sadie J. A. *Companion to Baroque Music*. Oxford : Oxford University Press. 1998. 568 p.

133. Sanford S. A. A Comparison of French and Italian Singing in the Seventeenth Century. *Journal of Seventeenth Century Music*. 1995. Vol. 1. № 1. University of Illinois. URL: <https://sscm-jscm.org/v1/no1/sanford.html> (date of access 25.03.2023).
134. Sherman B. Inside Early Music: Conversations with Performers. Oxford : Oxford University Press. 1997. 431 p.
135. Stefani G. Musica barocca. Poetica e ideologia. Milano : Bompiani, 1987. 262 p.
136. Strohm R. Music in Late Medieval Bruges (Oxford Monographs on Music). Oxford University Press, 1991. 273 p.
137. Szabolcsi B. A History of Melody. London : Barrie and Rockliff, 1965. 312 p.
138. Taruskin R. The Pastness of the Present and the Presence of the Past. *Authenticity and early music: a symposium* / N. Kenyon, ed. Oxford : Oxford University Press, 1988. P. 90–154.
139. Tosi P. Observation on Florid Song. Ed. E. Galliard. London, 1743 / Facs. Geneva, 1978. 92 p.
140. Turner E. O. The interpretation of Music: A Theory of Communication. *The Musical Quarterly*. Vol. XXX. Issue 3. 1944. P. 297–306 p.
141. Zoltai D. Ethos und Affekt. Berlin : Akademie Verlag. 1971. 274 p.